

STÁL JÓZSEF

A terrorizmus kriminológiája

A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszéke 2016. május 29. és június 3. között rendezte meg a *Kriminológiai nyári kurzus* hatodik rendezvényeként *A terrorizmus kriminológiája* című konferenciát.

A konferencia vezetője *Korinek László* (Pécsi Tudományegyetem) és *Hans-Jörg Albrecht* (freiburgi Max Planck Intézet) volt, míg a gyakorlati megszervezéssel és a lebonyolítással kapcsolatos feladatok *Kőhalmi László*-ra, a Pécsi Tudományegyetem egyetemi docensére, tanszékvezetőjére és *Michael Kilchlingre* (freiburgi Max Planck Intézet) hárultak.

Előadást tartott *Hans-Jörg Albrecht*, *Michael Kilchling*, *Rita Haverkamp* (Tübingeni Egyetem), *Kulcsár Gabriella* (Pécsi Tudományegyetem), *Wiebke Steffen* (müncheni Bajor Tartományi Bűnügyi Hivatal), *Póczik Szilveszter* (Országos Kriminológiai Intézet), *Gunda Wößner* (Baden-württembergi Rendőrtiszti Főiskola, Villingen-Schwenningen) és *Filip Vojta* (Max Planck Intézet Balkán Kriminológiai Partnerintézete, Freiburgi Egyetem, Freiburg/Zágráb). Hat előadó Németországból (egyikőjük horvát származású), két előadó pedig Magyarországról érkezett, tizenegy előadást tartottak, tíz előadást német, egyet angol nyelven. A konferencia résztvevői hazánk szakmai és tudományos életének széles területét képviselték: voltak köztük bírák, ügyészek, rendőrök és egyetemi munkatársak.

Korinek László bemutatta a program résztvevőit, majd bevezető előadás keretében *Hans-Jörg Albrecht* beszélt a konferencia tartalmáról. Általánosságban szólt a terrorizmusról és a terrorista erőszakról, amely mind a kriminológia, mind a büntetőjog témája, de mindkettő eltérő perspektívából vizsgálja a témát, a probléma jelentősége 2001. szeptember 11. óta kiemelkedő jelentőségű. Európában a terroristák toborzásának van nagy jelentősége, így azon kérdés megválaszolásának, hogy emberek miért követnek el ilyen jellegű erőszakot. *Albrecht* hangsúlyozta egyúttal a generális prevenció fontosságát is.

A konferencia felvezetése után *Kulcsár Gabriella* tartotta meg *A 650 éves Pécsi Egyetem: az egyetem jelentősége a tudományos fejlődésben Magyarországon és a közép-európai régióban* című előadását.

Pécsett *Nagy Lajos* király 1367-ben alapította az első magyar egyetemet, akkoriban még nem volt állandó épülete, húszan-harmincan tanultak ott, s csupán néhány tanára volt. 1921-ben a magyar nemzetgyűlés elfogadta azt a törvényjavaslatot, amely (ideiglenesen) Pécsre helyezte a Pozsonyban alapított magyar királyi Erzsébet Tudományegyetemet, majd 1923-ban végleg Pécsre került. Az ez után következő években különböző karokat hoztak létre, és 2010-ben négy városi és egyetemi könyvtár integrációjaként megalakították a Tudásközpontot, 2012-ben átadták a Szentágothai János Kutatóközpontot, 2013-ban pedig az emberi erőforrások minisztere kutatóegyetemmé minősítette a Pécsi Tudományegyetemet, amely 2017-ben ünnepli alapításának 650. évfordulóját.

Az egyetemen jelenleg tíz kar működik, húszezer egyetemista látogatja, tizennégy százalékuk külföldi, az intézmény a környék legnagyobb munkaadója, több programja angol, illetve német nyelven is követhető.

Hans-Jörg Albrecht első előadása *A terrorizmus kriminológiája – egy bevezetés* címet viselte.

Előljáróban utalt *Pablo Escobar* életére, aki 1993-ig a kolumbiai kokainkereskedelem nyolcvan százalékát uralta, „sikere” visszavezethető a hatékony logisztikára, a kokain iránti nagy keresletre, a hatékony pénzmosásra, a korrupcióra, a határtalan erőszakra (háromezer halálos áldozat, 1987-ben még a legfelsőbb bíróság épületét is megtámadták, az aktákat megsemmisítették), és a gyenge államra, aminek nyomán rövid idő alatt a világ egyik leggazdagabb embere lett. Tevékenységében maradéktalanul felfedezhetők a szervezett bűnözés ismertetőjelei (munkamegosztás, komplex gazdasági tevékenység, súlyos bűncselekmények elkövetése, hatás a politikára, médiára, korrupció, a szervezeten belül a fegyelmezés belső rendszere, erőszak alkalmazása, megfélemlítés, az üzleti érdek gátlástalan érvényesítése, nyereség- és hatalomorientáció).

A szervezett bűnözés és a terrorista csoportok szövetségre léphetnek egymással. A terrorizmus azonban soha nem állt a kriminológiai kutatás középontjában, mégpedig azon sajátosságaira visszavezethető okból, amely az öngazolási igényre és a jogra vonatkozik, a terrorizmus ugyanis a „helyes dolog” elérését célozza, ezzel igazolja magát, de a „sikeres terrorizmus” a kriminológiának nem is kérdésfelvetése, valamint a terrorizmus nehezen határozható el a háborútól és a bűnözéstől.

A terrorizmus fajtáiként megkülönböztethetők: vallásos, forradalmi (céljai, illetve okai lehetnek például jólét, illegitim uralom, igazságos elosztás, politikai részeltetés, a gonosz elpusztítása), szeparatista, illetve antikolonia-

lista, továbbá speciális terrorizmus (például környezetvédelem). E fogalmak mellett értelmezhető a lázadás, a felkelés, a gerilla- és partizánháború, a „kis háborúk” kategóriája, amelyek jellemzője az aszimmetria, az alacsony költség, és a jogi formák hiánya. A politikai bűnöző sokáig privilegizált státust élvezett, hangsúlyozva ezzel a hagyományos bűnözéstől való különbözőséget, azonban az 1960-as évektől a politikai bűnöző jelentősége háttérbe szorult, ennek egyik következményeként ma a nemzetközi szerződések kizárják a terroristák kiadásának megtagadását.

A szervezett bűnözés és a terrorizmus ismertetőjelei összehasonlításának nyomán megállapítható, hogy mindkettő cselekményeinek módjai hasonlóak, mindkettő kapcsolatban van az árnyékgazdasággal és jövedelmező kriminalitási területekkel. Mindez egyebek között a hidegháború után az ellenérdekű államok általi finanszírozás megszűnésével magyarázható, a gazdasági tevékenységekben való részvételnek ugyanis csak versenyelőny esetén van értelme, különös jelentősége van a kábítószer-kereskedelemnek, az emberrablásnak, a zsarolásnak, a védjegyhamisításnak, a szellemijog-sértésnek, az embercsempészetnek és emberkereskedelemnek, a természeti erőforrások kiaknázásának, a régiségkereskedelemnek. Mindkettőre jellemző a rugalmasság, a csekély láthatóság, a tartósság, a helyettesíthetőség, az erős kötődés, a bizalom, a tapasztalat megosztása, az etnikai, családi, vallási kötődés, az értékek megosztása, jellemző a szövetségük ott, ahol különleges képességeik miatt egymásra vannak utalva.

Általánosságban megállapítható, hogy bűnözői csoportok ritkán lesznek terrorista csoporttá, azonban terrorista csoportok gyakrabban válnak bűnözői, profitorientált formációkká (például IRA, ETA, FARC, Abu Szajjaf). A terrorista csoportok tevékenységének befejezése nagymértékben függ a szociális szolidaritástól és támogatástól, bizonyos területeken (például Palesztina, Kolumbia, Szomália, Irak) jellemző a hosszú időn át tartó terrorizmus.

Németországban az utóbbi években a terrorista cselekmények száma csökkenő tendenciát mutat, a legtöbb halálos áldozat 1972-ben és 1980-ban volt, míg a sérültek száma 1980-ban és 1986-ban kiemelkedő; 1968 és 2012 között negyvenötezer ember vesztette életét erőszakos cselekményben (ebből terrorista cselekményben 112-en), 2000 és 2014 között tizenegyezren veszítették életüket erőszakos cselekményben (ebből terrorista cselekmény miatt tizenketten). Az utóbbi években összességében véve Nyugat-Európában is csökkent – különösen a légi közlekedés területén – a terrorista cselekmények száma, kiemelkedő 1988, amikor a lockerbie-i merényletben 270 ember vesztette életét.

Albrecht másik előadása *Az utazó dzsihadisták, külföldi harcosok* címet kapta. Ebben a kiindulópont a kisebb csoportok és az egyének radikalizációja. A kérdésnek különös jelentősége van a 2001. szeptember 11-i merényletek óta, több merénylő egyetemista volt, s korábban semmivel nem vonta magára a figyelmet; de a 2015-ben Párizsban, vagy a 2016-ban Brüsszelben bekövetkező merényletek több elkövetője is „kis kaliberű bűnöző” volt. Ma már azonban jellemzők az utazó terrorista harcosok, ennek történelmi előzményeit a második világháború előtti spanyol polgárháborúban találjuk meg. 2011 óta nagyjából harmincezer ember utazott Irakba és Szíriába terrorista csoportokhoz csatlakozás céljából, de jellemző a Szomáliába, Jemenbe és Líbiába utazás is, körülbelül tizenöt százalékuk Észak-Amerikából, Ausztráliából és Európából érkezett, kb. ezerötszázan utaztak Franciaországból, kb. hétszázán Németországból, kb. kétszázán a Balkánról, nagyjából kétezer-ötszázán a kaukázusi államokból. Jelentős változás tapasztalható a harcosok számában és a célrégiókban.

2015. június 30-i adatok szerint a Németországból kiutazók körülbelül húsz százaléka meghalt, harmaduk visszatért, azok körülbelül tizedét letartóztatták, harmaduk még Szíriában, illetve Irakban tartózkodik, nagyjából tíz százalékuk elutazott a célországba, de nem tért vissza Németországba.

E jelenségek miatt különösen fontos a kutatás, a „puha intézkedések”, az információalapú közbelépés, a büntetőjogra alapozott elrettentés és védelem, valamint az igazgatási jellegű szabályozás. Kiemelkedő jelentősége van az Európa Tanács konvenciójának (2005) és kiegészítő jegyzőkönyvének (2015), amelyek szerint büntetendő a terrorista csoportokban való részvétel, a kiképzés, a robbanóanyag, fegyver stb. előállítás és alkalmazása, a kiutazás más országba, a finanszírozás, az ehhez nyújtott segítség. Hasonló jelentősége van az Európa Tanács akciótervének (2015), az ENSZ Globális terrorizmusstratégiájának (2006. szeptember 8.), a Biztonsági Tanács 2178. számú határozatának (2014. szeptember 24.). Fontos szerepük van a „puha intézkedéseknek”, mégpedig: megelőzés és visszavezetés a radikalizmusból (felhívások, fontos a család, a baráti kör, az érzelmi kötődés, a vallási tekintély, elrettentés például állandó felügyelettel, vonzás, például büntetés csökkentése, dialógus, közvetítés).

Albrecht beszélt az utazó dzsihadisták különböző csoportjairól (zsoldos, magánhadsereg, külföldi harcos, külföldi terrorista harcos), a radikalizációról (különösen a normák és értékek nemzetközivé válásáról), a toborzásról (különösen: aktívvá válás a csoportban, kiutazás, megállapodás merénylet végrehajtására). Előfordul az önradikalizáció, de jellemző a radikalizáció, illetve

a toborzás a büntetés-végrehajtási intézetekben, az iskolákban, az egyetemeken, a vallási helyeken, a családban, a szomszédságban, az interneten, az utóbbi jelentősen megkönnyíti a folyamatot, mert sok embert tesz elérhetővé, egyúttal elrejtí a kommunikációt. A radikalizáció folyamatában megkülönböztetendő a csatlakozás, a részvétel, majd a kiszállás, de jellemző már a csatlakozás időszakában is a kiugrás (a lehetőségek akadályozása, a döntés átgondolása miatt). Ennek kapcsán fontos annak megválaszolása, hogy a folyamat miért kezdődik el, és hol lehet élni a megelőzés lehetőségével.

Az extremista csapatok különleges igényeket elégíthetnek ki (státus, identitás), a csatlakozásnak nem kell feltétlenül ideológiainak lennie, bizonyos folyamatok erősíthetik a csatlakozást (például kizárt csoportok, szakítás a családdal). A külföldi harcosokat általában a státus elérése vonzza, ezen túlmenően az Iszlám Állam (ISIS) lehetőséget nyújt iszlám államban történő életvitelre, gátlástalan erőszakra; jellemző a morális átalakulás (például az ölési tilalom ölési parancssá válik). A külföldi harcosok közül sokan hazatérnek, egyesek a dzsihád más helyeire vándorolnak, mások illúzióvesztetten hazatérnek, megint mások hazatérnek terrorista erőszak alkalmazása céljából (például 2014, 2015, 2016, Párizs, Brüsszel).

A radikalizációra lehet válaszolni igazgatási intézkedésekkel (például utazási tilalom, útlevél bevonása), vagy a büntetőjog eszközeivel is, utóbbihoz kapcsolódóan a német btk.-ba új tényállásokat vezettek be 2009-ben. A visszatérő külföldi harcosok jelentős veszélyt hordoznak, mert radikalizálhatnak másokat, terjeszthetik az ideológiájukat, használhatják a polgárháborúkban szerzett tapasztalataikat. Mindamelllett az egyre hatékonyabb védelem miatt összességében a jövőben nem emelkedhet jelentősen a terrorveszély.

Póczik Szilveszter *Külföldi önkéntes Dzsihadisták Kelet-Európából Szíriában* című előadása¹ rálátást adott a terrorizmus Kelet-Európát, köztük hazánkat érintő kérdéseire, miközben az azzal összefüggésbe hozható történelmi, társadalmi hátteret is taglalta.

Magyarországon és más kelet-közép-európai országokban a nyugat-európai és a balkáni tendenciákhoz képest ellenkező fejlődés érvényesül, ennek okai a politikai, társadalmi és gazdasági fejlődésben, valamint a muszlim lakosság társadalm szerkezetében, illetve e kettő kölcsönhatásában rejlenek. Összehasonlítva, 2015. év végi érvényes statisztikai adatokkal mutatott rá különböző országok muszlim lakosságának és az onnan Szíriába harcolni ki-

¹ Póczik Szilveszter: Muszlim radikálisok Kelet-Európa két régiójában, a Balkánon és a Visegrádi Országokban, Magyarország példáján. BHKK Műhely, 2016/1., 32–44. o. http://bhkka.hu/web-bhkka-letoltesek/BHKK_Muhely_2016_01.pdf

vándorlók arányára (például Oroszország: 16 379 ezer muszlim lakos, 800 kivándorló harcos; Franciaország: 4 704 ezer közül 700; Németország: 4 119 ezer közül 300; Amerika: 2 595 ezer közül 100; Írország: 43 ezer közül 30; Svédország: 451 ezer közül 30. A 2010-es adatok szerint a Balkán teljes lakossága 75 millió, ebből 15 millió muszlim, többségük keresztények leszármazottja és az iszlám kevésbé radikális oszmán „birodalmi” hagyományát követi; ennek ellenére 2012 óta körülbelül ötszáz albán nemzetiségű utazott Szíriába és Irakba a Balkán nyugati részéből, hogy csatlakozzon az Iszlám Államhoz és az an-Nuszra Fronthoz. Bosznia-Hercegovinában, Albániában és Koszovóban megjelent egy helyi fundamentalistákból álló befolyásos csoport, amelynek tagjai a Közel-Keleten kaptak képzést, és szoros kapcsolatot ápolnak ottani szélsőséges intézményekkel.

Albánia három és fél milliós lakosságának kétharmada muszlim. A kommunista diktatúra bukása után a vallási élet újra erősödött, és a radikális iszlám is teret hódított. A szomszédos országokban több mint kétmillió albán muszlim (Szerbiában és Koszovóban egymillió-hatszáz ezer, Macedóniában félmillió) él, körükben erős a nacionalista, szeparatista és radikális iszlamista irányzat. A koszovói függetlenségi háborúban, 1998–1999-ben sokan szereztek katonai tapasztalatokat. Az Iszlám Állam számára a katonai tapasztalataik miatt különösen értékesek az albán harcosok, húsz-harmincezer euró egyszeri támogatást ígér minden albán fiatalnak a csatlakozás esetére, továbbá egyszeri tízezer euró juttatásban részesíti a csatlakozót, ha a családját is magával viszi. Albániából hetven, Koszovóból hatvannégy, Macedóniából tizennégy és Szerbiából egy ember biztosan harcolt Szíriában vagy Irakban az utóbbi években.

Bosznia-Hercegovina 3,7 milliós népességnek 44 százaléka muszlim. Az 1990-es évek polgárháborúja alatt a muszlim világból mintegy háromezer külföldi dzsihadista érkezett Boszniába, emellett bőséges műszaki ellátmány és fegyverzet is, főként Afganisztánból, Pakisztánból, Szaúd-Arábiából, Jemenből és az al-Kaidától. Irán 1994 és 1996 között több mint ötezer tonna katonai felszerelést szállított. Az első külföldi dzsihadisták 1992 második felében érkeztek. 1993 augusztusában a bosnyák kormány a külföldi önkénteseket összefogó alakulatot a kormányhaderő alá rendelte. A daytoni békeszerződés szerint a külföldi harcosoknak el kellett volna hagyniuk Boszniát, de mégis mintegy ezren maradtak az országban, többnyire új néven. 2007-ben a bosnyák hatóságok azonban 420 személytől visszavonták az állampolgárságot, így végül mintegy 200 letelepedett külföldi harcos maradt Boszniában.

A dzsihadizmus új balkáni központja a Szerbia–Koszovó–Montenegró határháromszögében fekvő Szandzsák. Mintegy tizenháromezer szandzsáki ka-

pott boszniai állampolgárságot. Jelentős befolyásra tett szert az al-Kaida. 2013-ban egy szandzsákiakból álló külön alakulat is harcolt Szíriában. Az an-Nuszra Front egyik egységében közel húsz szandzsáki harcolt.

A Bulgáriában élő egymillió török nemzetiségű muszlim a teljes lakosság tizenkét százaléka. Az al-Kaidával áttételes kapcsolatban álló egyik alapítvány számos mecsetet építtetett és a vahhabita iszlámmal Korán-iskolákat finanszíroz, azonban szélsőséges aktivitásra utaló jelek nem fedezhetők fel, a szíriai konfliktus kezdete óta csupán egy bolgár önkéntes vált ismertté.

1878-ra a Balkán nagy része is felszabadult a török uralom alól. Bosznia-Hercegovina, valamint a Szandzsák okkupációja révén az Osztrák–Magyar Monarchiának hatszázezer muszlim polgára lett, az iszlám Ausztriában, majd 1895-ben Magyarországon is elismert vallás lett. Eközben egyre nőtt a szimpátia az Oszmán Birodalom iránt, mert a szultán támogatta a Habsburg-ellenes magyar törekvéseket, másrészt potenciális szövetségesként kínálkozott Oroszország ellen.

Az első világháborúban az osztrák–magyar gyalogságban számos bosnyák harcolt. Egy boszniai és albán muszlimokból álló százfős egység részt vett az 1921-es, antant elleni nyugat-magyarországi felkelésben is, amiért magyar állampolgárságot kaptak, majd 1931-ben megalapították a Budai Független Magyar Autonóm Iszlám Vallásközösséget, ennek létszáma azonban elenyésző volt.

A kommunista diktatúra idején (különösen 1968 és 1989 között) több száz fiatal érkezett a magyar egyetemekre a szovjet befolyás alatt álló muszlim országokból. Hazánkban magyar kapcsolatokat építettek ki, néhányan áttértek, és muszlim diáktársaikkal formális iszlám közösségeket hoztak létre. Jelenleg öt imaház, hét alapítvány és számos, főként üzletemberek által vezetett muszlim egyesület van jelen és tevékenykedik Magyarországon, de egyik sem mutat radikalizmusra utaló jeleket. A huszonöt-harmincezer regisztrált muszlim közül (a teljes népesség alig 0,3 százaléka) négy-ötezer lehet magyar, sokan a férjük hitére tért feleségek. Miután a 2011-es egyháztörvény megnehezítette a kisegyházak alapítását és működtetését, és tízezerben határozta meg az elismerésükhöz szükséges minimális taglétszámot, a két legnagyobb muszlim közösség, a Magyar Iszlám Közösség és a Magyarországi Muszlimok Egyháza ernyőszervezettként 2012-ben létrehozta a Magyar Iszlám Tanácsot.

Lengyelországgal és Romániával ellentétben Magyarországnak szinte alig van „bennszülött” muszlim kisebbsége. A magyarországi muszlimok bevándorlók, vagy azok leszármazottai, illetve magyar áttértek. A született musz-

limok többnyire egykori vendégdiákok, akik az 1970–1980-as években érkeztek, leginkább Líbiából, Algériából, Szíriából, Libanonból, Irakból és Afganisztánból. Őket előzetesen az otthoni, a szovjet és a magyar titkosszolgálat is gondosan ellenőrizte, ugyanis a külföldi tanulmányok feltétele a politikai lojalitás és a kellő felkészültség volt. A diákok átlagosan öt–kilenc évet töltöttek tanulással Magyarországon. Sokan megnősültek, néhányan azért, hogy a szülőföldjükön tapasztalhatónál kedvezőbb körülmények között kezdjenek karriert Magyarországon, vagy később más európai országban, így a hazájukhoz fűződő kötelékek egyre lazultak. A muszlim hallgatók sem származási országuk, sem vallásuk alapján nem alkottak igazi közösséget, inkább a személyes szimpátia alapján szövődtek köztük szoros barátságok, amelyek máig élnek az üzleti kapcsolatokban. A magyar nők körében különösen a műveltebb libanoniak és szírek, valamint a szubszaharai afrikaiak voltak népszerűek. Azoknak, akik megházasodtak, általában hamarosan gyermekük született. Feleségük családja, az igazgatás rendje, a munka világa és a társadalmi tagozódás egyéb helyei (bölcsőde, óvoda, általános iskola, gyakornoki munkahelyek, állás) a másodlagos szocializáció színhelyévé váltak. Az egykori vendéghallgatók többnyire tiszteletre méltó családapákká és a képzettségüknek megfelelő rangú szakemberekké vagy üzletemberekké váltak, teljesen beilleszkedve új hazájuk társadalmába. Feleségük és gyerekeik rendszerint csak ritkán találkoztak a muszlim nagyszülőkkel, nem tanulták meg a nyelvüket, magyarként nőttek fel. Tanulmányaik befejeztével jó életkezdési esélyekkel indultak, nem lévén igazi muszlim identitásuk, nem érezték erős szolidaritást apjuk hazája iránt. Az egykori egyetemisták ma ötvenhatvan évesek vagy idősebbek, a gyerekeik harminc-harmincöt év körüliek, szintén jól képzettek, tömeges radikalizálódásuk kevésbé valószínű.

A délszláv polgárháború alatt negyvennyolcezer bosnyák és húszezer más nemzetiségű balkáni – főként muszlim – menekült Magyarországra. Ők és még további húszezer menedékkérő balkáni kapott szállást és ellátást az ország déli határvidékén létrehozott 32 ideiglenes menekülttáborban. Többségük az 1990-es évek végére visszatért a hazájába, kisebb részük pedig Nyugat-Európába vándorolt tovább. Jelenleg körülbelül kétezer-ötszáz–háromezer-ötszáz afrikai (az összes bevándorló mintegy két százaléka) él Magyarországon. Kisebb számban törökök és irániak is érkeztek, befektetési lehetőséget, vendéglátó- és szórakoztatóipari, vagy egyéb állást, esetleg menedékjogot keresve.

A Magyarország felé irányuló utolsó muszlim migrációs hullám 2012-ben indult Koszovóból, és a 2015-ös nemzetközi migrációs válságba torkollott. A

magyar hatóságok 2015 novemberéig mintegy száznyolcvanezer menekültkérelmet utasítottak el, 455 kérelem kapott pozitív elbírálást. Bár 2012 és 2014 között Magyarországon a menekültkérelmek összes száma a hússzorosára nőtt, a koszovóiaké pedig a százszorosára, a menekülők célországa nem Magyarország, hanem elsősorban Németország vagy valamely más nyugat-európai ország.

A nagy nyugat-európai városoktól eltérően Magyarországon nincsenek homogén muszlim lakónegyedek, nem alakultak ki párhuzamos társadalmak, a vallási ünnepeken túl nincs intenzív muszlim közösségi élet. Az iszlám nem civilizációként működik, ahogy egy muszlim államban egyébként működne. Magyarországon az iszlám ma a kulturális periférián működő minivallás, nem döntő társadalmi szereplő, nem befolyásolja érdemben a társadalmi interakciókat. Ezért sem mutatkoznak a magyarországi muszlimok körében radikalizálódásra utaló jelek.

Nem állnak rendelkezésre teljesen megbízható adatok a hazánkból kiutazott, külföldön harcoló személyekre. A magyar hatóságok – hivatalosan – nem tudnak arról, hogy magyar állampolgárok harcolnának Irakban vagy Szíriában. A szír külügyminisztérium weboldalán korábban közölt kvázi hivatalos adat szerint azonban negyven magyar harcolt az országban, de öten már meghaltak (az adatokat időközben nem frissítették, ma már nem is érhetőek el).

Egyes hírek szerint 2013-ban a *Basár al-Aszad* elnök oldalán harcoló tizenegy magyar vesztette életét Szíriában, akik a betiltott Magyar Gárda Mozgalom tagjai voltak, emellett meghalt négy magyar–szír kettős állampolgár is a lázadók oldalán, valamint Damaszkuszban börtönbe zárták a Magyar Gárda tíz-tizenkét további tagját. A Magyar Gárda egykori tagjai elmondták, hogy a szervezetben voltak korábbi hivatásos katonák, idegenlégiósok és zsoldosok, akikről elképzelhető, hogy Szíriába szegődtek pénzért harcolni. Egy további, meg nem erősített forrás szerint a Magyar Gárda is részt vesz a harcokban a kormányerők oldalán. Az egyik bulvárlapban 2013. június 26-án közölt cikk szerint magyar önkéntesek is harcolnak a szír konfliktusban mind a kormány, mind a lázadók oldalán. A cikk nyolc, feltehetően magyar illetőségű személyről közölt fotót. Ezzel szemben Magyarországon élő szírek valószínűtlennek tartják a Magyar Gárda részvételét a polgárháborúban Aszad oldalán. 2013. június 27-én az egyik bulvárlap meg nem nevezett damaszkuszi informátorára hivatkozva arról számolt be, hogy 93 magyar harcos vesz részt a polgárháborúban Aszad-ellenes iszlamista milíciák, hatan az an-Nuszra Front tagjaként, közülük azonban csak tizenkettő szír származású, a többi 81 önjelölt

antifasiszta, akik azért mentek Szíriába, hogy a Magyar Gárda tagjai ellen harcoljanak, és tizenegyet meg is öltek a damaszkuszi repülőtér körüli harcokban. A Jobbik külügyi szakértőjének nyilatkozata szerint a Magyar Gárda tagjai nem a párt képviselőjében vesznek részt a konfliktusban.

Valószínűsíthető tehát, hogy legfeljebb tíz-tizenöt magyar állampolgár harcol, illetve harcolt valamikor Szíriában, néhányuk biztosan nem dzsihadista, hanem hivatásos zsoldos.

Az előadó előrejelzése szerint a jelenleg kedvezőnek mondható helyzet Magyarországon és a többi közép- és kelet-európai országban alighanem csak átmeneti. A terrorfenyegetettség ezekben az országokban is folyamatosan nő. Magyarország szerepel az Iszlám Állam által meghódítandónak tekintett területek listáján. Az ország jelentős része százötven évig oszmán fennhatóság alatt állt, így ma is a kalifátushoz tartozó, felszabadítandó területnek számít. Úgy tűnik, a bevándorlókkal telített Nyugat-Európa egyre kevésbé képes újakat befogadni, így elkerülhetetlen, hogy előbb-utóbb Közép- és Kelet-Európa – benne Magyarország – egyre inkább a legális és illegális migráció célpontjává váljék. Ha lassan is, de a szüretlen és relatíve fiatal muszlim bevándorlók száma növekszik, ahogy az iszlámra áttérők (jobbára nők) száma is. Valószínűsíthetően a következő évtizedekben, ahogy korábban Nyugat-Európa nagyvárosaiban történt, megjelenik egy kettős kötődésű vagy gyökértelen ifjú muszlim nemzedék, amely egyre fogékonyabb lesz a radikalizmusra.

Michael Kilchling a *Kriminálpolitikai koncepciók és a terrorizmust érintő új büntetőtényállások* című első előadásában a terrorizmusra a büntető anyagi jog eszközeivel adható válaszokat és azok hátterét fejtegette.

A terrorizmus elleni harc megjelenik az ENSZ, az Európa Tanács, az Európai Unió, a nemzetközi szervezetek szintjén. Ezen túlmenően nagy a szerepük az egyes államoknak, egyrészt a két-/többoldalú együttműködés területén, másrészt a belső hatáskörmegosztásban. Ennek a többszintes együttműködésnek a következménye azonban a kétséges jogi alap, a demokratikus ellenőrzés elvesztése, a hatásköri konfliktus, a jogvédelem gyengítése, az alkalmazási gyakorlat statisztikai rögzítésének hiánya, az empirikus felülvizsgálathoz történő nehezített hozzáférés.

Az államok belső szabályozásának a következő (kriminál)politikai stratégiai különböztethetők meg:

1. büntetőjogi intézkedések: a büntetőjogi eszközrendszer kibővítése (speciális terrorizmus tényállások – tagság, támogatás, propaganda stb. –, részesi

- cselekmények önálló főbűncselekményként történő értékelése, a részvétel büntethetőségének kiterjesztése, előbűncselekmények megalkotása);
2. preventív intézkedések (általános megfigyelés, bizonyos személyek és csoportok intenzív megfigyelése, cselekvési tilalmak, kiutazási tilalmak – útlevel és személyi igazolvány bevonása, csak az adott országra érvényes dokumentum kibocsátása –, a radikalizációból visszavezetést célzó programok);
 3. megelőzési intézkedések (korai büntetőjogi közbelépés – előbűncselekményi tényállások –, a propaganda büntetése, gyanús személyek pénzügyi tranzakcióinak korlátozása stb.).

Ehhez kapcsolódóan a német büntető anyagi jogban a következő törvényi tényállások találhatók.

89a. § Súlyos, államot veszélyeztető erőszakos cselekmény előkészítése

(1) Aki súlyos, államot veszélyeztető erőszakos cselekményt készít elő, hat hónaptól tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A súlyos, államot veszélyeztető erőszakos cselekmény az élet [...] vagy a személyi szabadság [...] elleni bűncselekmény, amely a körülmények alapján arra irányul vagy arra alkalmas, hogy egy állam vagy egy nemzetközi szervezet létét vagy biztonságát korlátozza, vagy Németország alkotmányos alapelveit elhárítsa, hatástalanítsa vagy aláássa.

(2) Az (1) bekezdés csak akkor alkalmazható, ha az elkövető egy súlyos, államot veszélyeztető erőszakos cselekményt azzal készít elő, hogy

1. egy másik személyt képez vagy magát képeztetni lőfegyverek, robbanóanyag, robbantó- vagy tűzberendezések, atom- vagy más radioaktív anyagok, mérget tartalmazó vagy előidéző anyagok, egyéb egészségre veszélyes anyagok, a cselekmény elkövetéséhez szükséges különleges berendezések előállításában vagy kezelésében, vagy az (1) bekezdésben megnevezett bűncselekmények elkövetését szolgáló egyéb képességekben;

2. fegyvereket, anyagokat vagy berendezéseket az 1. fordulat szerinti módon előállít, magának vagy másnak megszerez, megőriz vagy másnak átad;

3. magának megszerez vagy birtokol tárgyakat vagy anyagokat, amelyek fegyverek, anyagok vagy berendezések 1. fordulat szerinti előállításához szükségesek.

(2a) Az (1) bekezdés alkalmazandó abban az esetben is, ha az elkövető egy súlyos, államot veszélyeztető erőszakos cselekményt oly módon készít elő, hogy egy súlyos, államot veszélyeztető erőszakos cselekmény, vagy a (2) bekezdés 1. fordulatában megnevezett erőszakos cselekmények elkövetésének céljából Né-

metországából kiutazik abból a célból, hogy egy másik államba utazzon, amelyben a (2) bekezdés 1. fordulata szerint személyek oktatását végzik.

(3) Az (1) bekezdés alkalmazandó akkor is, ha az előkészület külföldön történik. Ha az előkészületet az Európai Unió tagállamain kívül követik el, csak akkor alkalmazandó, ha német személy vagy belföldi életvitelű külföldi követi el, vagy az előkészített súlyos, állam elleni erőszakos cselekményt belföldön vagy német személy által vagy német személy ellen követik el.

89b. § Kapcsolatok felvétele egy súlyos, állam elleni erőszakos cselekmény elkövetése céljából

(1) Aki abból a célból, hogy a 89a. § (2) bekezdés 1. fordulata szerinti súlyos, állam elleni erőszakos cselekmény elkövetésében oktattassa magát, (terrorista) csoporttal (129a., 129b. §) a kapcsolatot felveszi vagy fenntartja, három évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés nem alkalmazható, ha a cselekmény kizárólag jogszerű szakmai vagy szolgálati kötelességek teljesítését szolgálja.

(3) Az (1) bekezdés alkalmazandó akkor is, ha a kapcsolatok felvétele vagy fenntartása külföldön történik. Az Európai Unió tagállamain kívüli kapcsolatok esetén csak akkor alkalmazható, ha azok felvétele vagy fenntartása német személy vagy belföldi életvitelű külföldi által történik.

89c. § Terrorizmusfinanszírozás

(1) Aki vagyoni értékeket gyűjt, átvesz vagy rendelkezésre bocsát annak tudatával vagy azzal a szándékkal, hogy azokat egy másik személy [...] a 89a. § (2a) bekezdés szerinti bűncselekmény elkövetéséhez használja, hat hónaptól tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Ugyanígy büntetendő, aki [...] vagyoni értékeket gyűjt, átvesz vagy rendelkezésre bocsát azért, hogy az (1) bekezdésben megnevezett bűncselekményt saját maga kövesse el.

(3) Az (1) és a (2) bekezdés alkalmazandó akkor is, ha a cselekményt külföldön követik el. Ha az Európai Unió tagállamain kívül követik el, csak akkor alkalmazható, ha német személy vagy belföldi életvitelű külföldi követi el, vagy ha a finanszírozott büntetendő cselekményt belföldön vagy német személy által vagy német személy ellen akarják elkövetni.

(5) Ha az (1) vagy (2) bekezdés szerinti vagyoni értékek csekélyek, három hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztés alkalmazandó.

A „hat hónaptól tíz évig terjedő szabadságvesztés” büntetési tétel előírásával a törvényalkotó kizárja a pénzbüntetés kiszabásának lehetőségét. Németországban 2015-ben 239 személy ellen 143 nyomozás indult terrorizmus gyanúja miatt, ebből 100 eljárás 128 személlyel szemben külföldi terrorista szervezet támogatása miatt.

Ezzel párhuzamosan megjelentek a speciális büntetőeljárás-jogi intézmények is:

- könnyített letartóztatás (nem szükséges különleges letartóztatási ok);
- különleges (fedett) nyomozati intézkedések (például technikai eszközök, tömeges adatok tárolása és összehasonlító elemzése, számítógépek online átkutatása);
- az igazgatási pénzmossási szabályok alkalmazása (például felügyeleti és jelentési kötelezettség);
- bővített/egyszerűsített nemzetközi együttműködés (például a hatáskörrel felruházott szerv megkerülésével közvetlen megkeresés).

A terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem lényege a szervezett bűnözés elleni, vagyont érintő intézkedések áttétele a terrorizmus területére, fontos valamennyi pénzügyi tranzakció felügyelete. A pénzmossás-felügyelet komponense egyebek között valamennyi üzleti kapcsolat, illetve pénzügyi tranzakció állandó felügyelete, bizonyos „problematikus” ügyfelek megerősített felügyelete, az intézkedések kiterjednek a nemzetközi szervezetekre, a külföldiekre, közvetlen családtagokra és „ismerten közelálló” személyekre, a felügyelet élethosszig is tarthat, a kapott adatok tárolhatók, a szabályok be nem tartása jogkövetkezményt von maga után, nincs bírói kontroll, jellemzőek a pénzügyi nyomozások, a telekommunikációs eszközök ellenőrzése, a közvetlen adatsere külföldi hatóságokkal, a vagyon bevonása, zárolása, adóztatása. A pénzügyi felügyelet sajátosságaként nem áll fenn különleges alkotmányossági védelem, nincs bírói kontroll, a tranzakció, illetve az üzleti kapcsolat utáni legalább ötévi adattárolási idő, a tárolt adatok köre kiterjed széles körű személyi adatokra is.

A felügyelet vonatkozik – egyebek között – a pénzügyi intézetekre, a biztosítókra, a biztosításközvetítőkre, a tőkekezelőkre, az ügyvédekre, a jegyzőkre, a gazdasági vizsgálókra, a felesküdtött könyvelőkre, az adótanácsadókra, az adómeghatalmazottakra.

Kilchling a második, *Terrorista bűnelkövetők a büntetés-végrehajtásban* című előadásában a terrorizmus miatt elítéltek speciális helyzetével foglalkozott.

A második világháború után a stuttgarti büntetés-végrehajtási intézetben helyezték el a terrorista bűnelkövetőket, egyszerre mintegy húszan töltötték itt a büntetésüket, a későbbiekben azonban az ország egyéb intézeteiben szétosztottan helyezték el őket, mert a hatóságok tartottak a kiszabadításuktól. Nem állnak rendelkezésre hivatalos statisztikai adatok a terrorista elítéltekről, de bizonyossággal kijelenthető, hogy az 1970-es évektől a 2000-es évekig a Vörös Hadsereg Frakció tagjainak fogva tartása volt jellemző, a 2000-es évektől jelentek meg az iszlamista bűncselekmények miatt elítéltek, mellettük azonban megtalálhatók egyéb olyan elítéltek is, akik az intézetben radikalizálódtak. A büntetés-végrehajtás célkitűzése Németországban a társadalomba visszavezetés, szükség esetén a társadalom védelme, s nincs jelentősége az általános megelőzésnek és a vétkességnek. Az elítéltek a szabadságuk előírányzott korlátozását szenvedik el, és törvény eltérő rendelkezésének hiányában kizárólag olyan korlátozások alkalmazhatók velük szemben, amelyek a biztonság fenntartásához vagy az intézet rendjének megőrzéséhez szükségesek.

Az előadó beszámolt az elítéltek fogva tartásának általános szabályairól, illetve azokhoz kapcsolódóan az elítélt terroristákat érintő eltérésekről. Így például esetükben korlátozott a nyílt intézetben történő elhelyezés, a külvilággal való kapcsolattartás, a levélváltás, a látogató fogadása felügyelet mellett történhet, az elítélt és védője közötti iratváltás tartalma bírói engedéllyel megtekinthető, a védővel való kapcsolat felügyelet mellett tartható fenn (megtörtént esetként említette, amikor a védő a terrorista bűnelkövetőnek könyvből elrejtett lőfegyvert próbált átadni), az elítéltnak az akarata ellenére védő rendelhető meghatalmazott védő helyett, a külső foglalkoztatás, a szabadságra bocsátás alapvetően kizárt, kivétel csak az igazságügy-miniszter engedélyével lehetséges, a feltételes szabadságra bocsátás esetén figyelembe kell venni a jogalkalmazási gyakorlat szerint az emberi élet gátlástalan veszélyeztetését, az áldozatok számát, egy elnyomó szervezetben történő közreműködést, a kegyelem csupán egészen kivételesen alkalmazható.

2007. februári adatok szerint két, a Vörös Hadsereg Frakcióhoz tartozó, életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt fogvatartott húsz év utáni feltételes szabadságra bocsátását a megkérdezettek 58 százaléka ellenezte, s csupán 20 százaléuk támogatta.

A terrorista környezetből származó elítéltek esetében számtalan különleges részletszabály létezik, azok objektíve indokoltak, azonban gyakori alkalmazásuk esetén különleges rendszerré válhatnak, utóbbi esetben hozzájárulhatnak a diszkrimináció szubjektív átéléséhez, de ahhoz is, hogy a büntetés-végrehajtás a radikalizáció rizikóterületévé váljon.

Wiebke Steffen a *Szalafista radikalizáció megelőzése* című előadásában rámutatott a németországi szalafizmus lényegére, annak radikalizmussal való kapcsolatára, a szalafistává válás lehetséges háttereire, és a prevenció szükségességére.

Sokan hajlanak arra, hogy a szalafistákat terroristának tekintsék, azonban a szalafizmus heterogén mozgalom: a politikamentes, erőszakot elutasító puritán spektrumtól az aktív politikai mozgalmon keresztül az erőszakot helyeslő dzsihadista szalafizmusig (utóbbi a mozgalom kisebb részét teszi ki). A legtöbb szalafista a radikalizmushoz sorolható, utóbbi alapvetően ellentétben áll ugyan a létező társadalmi és politikai renddel, azonban sokszor kizárja az erőszak alkalmazását. Ugyanakkor a radikalizmus inkább folyamatnak, mint állapotnak tekintendő, extrémizmushoz és adott esetben terrorizmushoz is vezethet. A hatóságok ebben a tekintetben a radikalizálódást folyamatként fogják fel, amelyben addig kevésbé feltűnő személyek rövidebb vagy hosszabb idő alatt radikális álláspontokat tesznek magukévá, és az erőszak elutasításával vagy alkalmazásával a jelenlegi szabadság és demokratikus értékrend elhárítására törekszenek. Szalafizmuson érthetők az iszlámon belül azok a fundamentalista áramlatok, amelyek az elődök irányába orientálódnak, számukra a muszlimok első három generációjának élete ideális, annak elérésére törekszenek.

Jóllehet a 2014-es adatok szerint a szalafisták a németországi mintegy négymilliós muszlim lakosság csupán 0,1 százalékát teszik ki, a mozgalom növekedése az államot és a berendezkedett iszlám szervezeteket új nehézségek elé állítja, ugyanis az egyetlen helyes és lehetséges felfogásukat kizárólag a vallási forrásokból vezetik le, ezzel egy olyan igényt keletkeztetve, amely más perspektívák elutasításához és leértékeléséhez vezet, nekik csak a „helyes” vagy „hamis”, illetve a „jó” vagy „rossz” fogalmak léteznek, nehéz kérdésekre egyszerű válaszokat adnak, összetett helyzetekre egyértelmű cselekvési utasításokkal szolgálnak.

A szalafizmus elsősorban fiatal embereket szólít meg, mert fejlődésük idején nekik kell többféle feladattal megbirkózniuk: értelem- és identitáskezesés, a szülői ház elhagyása, normák és értékek kitapasztalása, diszkriminálás, megaláztatás, a hasonló felfogásúak keresése stb. A fiataloknak éppen azt adja meg, ami után kutatnak: vallásos tudást, értékeket, orientációt, értelmet, perspektívát, valóságot, világértelmezést, közösséget, bajtársakat, szembefordulást a szülőkkel, igazságosságot stb. A szalafizmus megelőzése igen nehéz, a felismerése ugyanis rendkívül ritka, mivel nagyon nehéz a fiatal embereket a radikalizáció korai szakaszában megtalálni, a motivációkat és a

háttérket feltárni. Feltűnően sokan képzettek, egyúttal feltűnően sokan büntetett előéletűek is. Jóllehet, a fiatalok csupán kis része radikalizálódik, és korántsem minden radikalizálódás végződik erőszakkal, a szalafista radikalizmust nem szabad jelentéktelen színben feltüntetni, a társadalmi vitában azonban az eddigiekhez képest kevésbé kell dramatizálni és összességében véve tárgyilagosabban kell beszélni róla, s tartózkodni kell a szalafisták általános kriminalizálásától. Kiemelkedő jelentősége van a megelőzésnek, ebben szerepe van a rendőrség dominanciájának, az igazságszolgáltatásnak, de szükséges az össztársadalmi felfogás (család, iskola, ifjúsági szervezetek stb.), fontos a szabad vallásgyakorlás.

A szakemberek megkülönböztetik az univerzális prevenciót, amely általános, különösebb ok nélküli programokkal és intézkedésekkel a közösségre mint egészre irányul, anélkül hogy a célzott csoportokban lennének különleges rizikófaktorok: az egész társadalomra irányulnak, nem csupán a muszlimokat célozzák. Megkülönböztetik továbbá a szelektív prevenciót, amelynek intézkedései közvetlenül vagy közvetve a radikalizáció által veszélyeztetett fiatalok csoportjára irányulnak, de megcéloznak olyan központi személyeket is, akik kapcsolatban állnak a veszélyeztetett csoportokkal; klasszikus intézkedések a tanácsadás és a továbbképzés. A harmadikként említendő prevenció elsősorban a visszavezetés, amely irányul problémával küszködő emberekre, megelőzi a további eszkalációt, és megkísérli az egyén kiszakítását a szélsőséges csoportokból. Az utóbbi feladat a legnehezebb, mert a csoport megközelítése rendkívül nehéz, az átorientáló programok összetettek, idő- és költségigényesek. A közvetlen intézkedésekhez tartozik az elítéltekkel vagy a különböző háborúkból visszatértekkel történő foglalkozás.

A nehézségek ellenére 2014-től néhány német tartomány prevenció programot indított, de továbbra is hiányzik a Németország egészére kiterjedő stratégia.

A terrorizmus elméletei című előadásában Rita Haverkamp próbálta megválaszolni a terrorizmus legalapvetőbb kérdéseit, kiindulva abból, hogy mi a terrorista cselekmény.

A történelmi gyökerek a zelótáig vezethetők vissza, akik időszámításunk után 70 körül a rómaiak ellen harcoltak, majd tömeges öngyilkosságot követtek el, de – ugyanebből az időből – jelentőségük van a szikáriusoknak is, akik törökkel rómaiakat és velük szövetséges zsidókat gyilkoltak meg, míg végül a rómaiak elpusztították őket. Az asszaszinok mozgalmát a XI. században alapították, hidegvérű gyilkosságokat követtek el, szemük előtt lebegett a Földön megvalósuló paradicsom képe, hagyták magukat elfogni és megölni,

ők muszlimok, a szunniták és a siiták közötti áramlat. A Narodnaja Volja a XIX. század második felében működött Oroszországban, 1881. március 13-án gyilkolták meg *II. Sándor* cárt, először követtek el merényleteket bombával, szervezetük tekinthető a modern terrorizmus kiindulópontjának.

Az előadó a terrorizmus több definícióját is megadta, az egyik *Alex P. Schmidt*től származik 1988-ból, e szerint az „*olyan, a félelem kiváltására alkalmas módszer, amelyet (részben) titkosan működő személy, csoport vagy állam követ el, ismétlődően, egyéni beállítottságból eredő bűnügyi vagy politikai okok miatt, amelyben – a gyilkossággal ellentétben – az erőszak közvetlen célpontjai nem a fő célpontok. Az alkalmazott erőszak közvetlen emberi áldozatait véletlenszerűen vagy kiválasztással (képviselő vagy szimbolikus célpontok) jelölik ki valamely célcsoportból, egyúttal az üzenet hordozójának is szánják. A terrorista (szervezet) és veszélyeztetett áldozatok, valamint a fő célpontok közötti fenyegetésen és erőszakon alapuló kommunikációs eljárásokkal a fő célpontot (közönséget) manipulálja, amelyet ez által a rettegés, a követelések vagy a félelem célpontjává alakít, attól függően, hogy elsősorban megfélemlítést, kényszerítést vagy propagandát akarnak-e ezzel elérni.*”

A terrorizmus manapság már kommunikációs stratégia is, a nyilvánosság-irányul, az üzenet közvetítésében a tömegmédiának is szerepe van, ugyanis „az üzenet nélküli terrorizmus nem terrorizmus”, ebben a kontextusban értelmezhető a 2001. szeptember 11-én, egyesült államokbeli célpontok ellen végrehajtott támadás is. A definícióira általában jellemző a politikai vagy vallási motiváció, az erőszakos cselekedet vagy erőszakkal való fenyegetés, az üzenet küldése, a cél szimbolikus jelentősége, a nem állami aktorok, az áldozat és a célközösség különbözősége, a civilek elleni erőszak. A fogalom meghatározása azonban sokszor nehéz, mert az annak alapjául szolgáló egyéb fogalmak meghatározása is nehézségekbe ütközik (például ki a civil személy, kizárólag anyagi káros cselekmény esetén beszélhetünk-e terrorizmusról). Mindamelllett az aktuális politikai hozzáállás megválasztása nem könnyű, emiatt sok esetben alig határolható el egymástól a terrorista és a szabadságharcos személye (például *Jasszer Arafat*, a Palesztin Felszabadítási Szervezet vezetője; *Nelson Mandela*, az Afrikai Nemzeti Kongresszus vezetője, utóbbi 27 évet töltött börtönben, később a Dél-afrikai Köztársaság elnöke; *Menáhém Begin*, akinek szervezete Izrael függetlenségéért harcolt, 1946-ban 91 halálos áldozattal járó bombamerényletet hajtott végre, később Izrael miniszterelnöke; mindannyian Nobel-békedíjat kaptak).

Az előadó elhatárolta egymástól napjaink két legjelentősebb terrorszervezetét, az al-Kaidát és az Iszlám Államot: a legfontosabb különbség, hogy az

előbbi elsősorban merényleteket követ el a „Nyugat” ellen, és államot keletkeztető szándéka nincs, illetve nem jelentős, míg az utóbbi modern értelemben vett államot akar létrehozni.

Gunda Wößner a *Radikalizálódás és toborzás: Egy tudományon belüli megközelítési kísérlet* című előadásában egyenlőségjelet tett a terrorizmus és az extrémizmus közé, példaként napjaink több terrorszervezetét is említette (Iszlám Állam, al-Kaida, RAF, ETA, NSU, FARC).

A kiinduló kérdésfeltevés lényege: hogyan jut el valaki addig, hogy terrorista legyen, avagy hol fejeződik be a politikai ellenállás és hol kezdődik a terror? Wößner próbálta megadni a radikalizáció fogalmát, ez azonban nehézségekbe ütközik, mert kevés tapasztalati adat áll rendelkezésre (ennek egyik oka az, hogy az elítéltek nem szívesen beszélnek a kutatókkal a büntetés-végrehajtási intézetekben), de nem állnak rendelkezésre világos fogalmi elemek sem.

Mullins 2010-ből származó fogalommeghatározása szerint a radikalizáció a militáns iszlám ideológia átvételének folyamata. Egy folyamatról van szó, amely politikai, vallási, személyes átalakulás, egyre növekvő elfogadása egy másik nézetnek, az átalakulási folyamat alapján megkülönböztethető például a „háziilag készített”, a bevándorolt, a büntetés-végrehajtási, vagy a másik hitről áttért terrorista.

A radikalizálódás magyarázható egyéni tényezőkkel (például a „fekete özvegyek” Csecsenföldön, az oroszok elleni akcióban életüket veszítők feleségei, a hozzátartozók észre sem veszik belső átalakulásukat), valamint mások befolyásolásával (kapcsolat másokkal), azonban alapvetően kudarcot valló emberekről van szó, akik egy számukra hősiesség küzdelemben ki akarnak emelkedni, míg a többségük pszichológiai változást sem mutat. Az elméleti kiindulópont szerint fontos a csoport összetartozása, az egyénekre kifejtett nyomás, a tapasztalatok szerint a radikalizálódott személy tipikusan férfi, fiatal, egy részük fiatal korában radikalizálódott, aminek kiváltó oka lehet például az elidegenedés, az elszigeteltség, a megalázottság, kapcsolat valamely karizmatikus személlyel, vágy az elfogadásra, elismertségre, megbecsülésre. A politikatudományi megközelítés szerint a radikalizálódás oka a politikai pártok kudarca, amelyek nem tudnak kötődést kínálni az embereknek. A büntetés-végrehajtási intézetekben különösen nagy a radikalizálódás veszélye, a bűnözők ott válhatnak dzsihadistává, ennek egyik magyarázata a jelentéktelenség érzése lehet.

Az előadó összegzése szerint nem állítható fel rizikóprofil, a radikalizálódó személy általában fiatal férfi, akinek esetében pszichológiai átalakulásról

van szó, más személyek tapasztalatai elősegítik a radikalizálódás folyamatát, ami hónapokkal az előtt kezdődik, hogy mások ezt érzékelnék, jellemző a „megfertőződés”.

Filip Vojta *A gyűlölet-bűncselekmény, Etnikai-nacionalista Terrorizmus és Posztkonfliktus Egyesület² – Valamikor a Balkánon* címmel tartott előadásában bemutatta a címben jelzett társaságot, amely az egykori Jugoszlávia területén elkövetett háborús és emberiesség elleni bűncselekmények feldolgozásával foglalkozik, abból kiindulva, hogy „*Mert még sosem tanultak az emberek a történelemből, és a jövőben sem fognak*”³.

Az egykori Jugoszláviában az 1990-es években elkövetett háborús és emberiesség elleni bűncselekmények kapcsán előzményként utalt a Török Birodalomban az örmények ellen 1915-ben elkövetett népirtásra, a zsidók második világháború alatti elpusztítására, valamint az 1955-től napjainkig egyéb országokban (például Szudán, Kína, Irak, Pakisztán, Uganda) elkövetett bűncselekményekre is. Kiemelte, hogy 1992 és 1995 között Bosznia-Hercegovinában legalább kétszázhuszonezezer, míg 1998–1999-ben Koszovóban legalább tízezer ember vesztette életét gyűlölet-bűncselekmény következtében. Az úgynevezett „Harff-modell” ismertetésével mutatott rá a polgárháború előtti tömeggyilkosságok periódusaira, az etnikai és vallási szakadásra, a csekély gazdasági fejlődésre, az egymást kizáró ideológiai és zsarnoki uralomra mint a polgárháborút kiváltó folyamatokra. Utalt az elkövetett bűncselekmények Jugoszlávia utódállamaiban történő eltérő megítélésére, így a „szabad-ságarcos” és a „terrorista” fogalmak más tartalmú értékelésére. Nézete szerint a jövőbeni konfliktusok elkerülése érdekében kiemelkedő jelentősége van a múlt folyamatai megértésének.

Az előadások után lehetőség nyílt kérdések feltevésére, az elhangzottak megvitatására. Így egyebek között az egyik kérdésre adott válasz szerint nem jósolható meg a Közel-Kelet jövője, egy másik kérdésre adott válasz alapján pedig megismerhettük az előadó álláspontját, miszerint a terrorizmust alapvetően személyek, illetve csoportok oldaláról közelítik meg, de a fogalom megvizsgálható az állam oldaláról is, értelmezhető ugyanis az „államterrorizmus” is, amire történelmi példa a francia forradalom, de napjaink eseményei alapján említhető az egyik szunnita többségű ország, amelyben halálra ítélik, majd kivégzik az egyik síita vallási vezetőt, s az állam ezen eljárásában fel-

² Ethno-Nationalist Terrorism and Post Conflict Society.

³ „Denn noch niemals haben Menschen aus der Geschichte gelernt, und sie werden es auch in Zukunft nicht tun.” Kurt Tucholsky: *Glossen und Essays. Die Weltbühne*, Nr. 1, 1926, S. 1. <http://www.textlog.de/tucholsky-vorwaerts.html>

fedezhető az eltérő vallású kisebbség megfélemlítésének célzata. Az egyik felszólaló – az előadó véleménye szerint is alátámasztott – nézete szerint a „terrorista” meghatározása erősen függ az adott ország politikai céljaitól, illetve egyéb érdekeitől, így például az Iszlám Állam, a Kurd Munkáspárt (PKK, Törökország, Irak), vagy a Kurd Népvédelmi Egységek (YPG, Szíria) szervezeteket eltérően értékeli az Európai Unió, az Egyesült Államok, Törökország, vagy Oroszország terroristaként, érdektelenként, vagy akár szövetségesként.